

„...mér má finnast öðruvísi...”

Hugleikur – samræður til náms í leikskóla

Jórunn Elíðóttir og Sólveig Zophoníasdóttir

► Abstract ► Um höfundana ► About the authors ► Heimildir

Í þessari grein er fjallað um starfsþróunarverkefnið Hugleik – samræður til náms í leikskóla. Um er að ræða verkefni sem unnið var í samstarfi leikskólans Lundarsels á Akureyri, Miðstöðvar skólaþróunar og kennaradeildar Háskólans á Akureyri. Megintilgangur verkefnisins var að starfsfólk leikskólans lærði um samræður og efldi leikni sína til að nota samræðuaðferðir með börnum í daglegu skólastarfi með það að markmiði að efla með börnum hæfni til að draga ályktanir, taka afstöðu og efla rökhugsun. Margvíslegar rannsóknir hafa farið fram á samræðum sem sýna að þær hvetja börn til að ígrunda og skerpa vitund þeirra um eigin hugsunaraðferðir. Samræðuaðferðir fela t.d. í sér að spyrja spurninga sem hvetja til ígrundunar í þeim tilgangi að efla með börnum gagnrýna hugsun og hæfni til að ræða saman. Verkefnið fellur vel að hæfníáherslum Aðalnámskrár leikskóla (2011) eins og þær birtast í almennum hluta þar sem lögð er áhersla á að skólar efli með börnum og ungu fólki hæfni til að afla gagna og upplýsinga og beita gagnrýninni hugsun við mótun og miðlun hugmynda á skapandi hátt. Í Aðalnámskrá leikskóla (2011) er m.a. lögð áhersla á að í leikskóla sé skapaður vettvangur þar sem allir taki virkan þátt í samræðum um almenn málefni, hlusti hver á annan, skiptist á skoðunum og taki þátt í heimspekilegum samræðum. Starfsþróunarverkefnið náði yfir tveggja ára tímabil og voru alls haldnar 8 samræðusmiðjur, auk þess sem starfsfólk leikskólans skráði niður valdar samræðustundir og tók þátt í rýnihópaviðtölum. Sagt verður frá hugmyndafræðilegum grunni verkefnisins, umfangi, inntaki, aðferðum og verkfærum. Auk þess verður greint frá niðurstöðum skráninga og rýnihópaviðtala. Niðurstöður gefa starfsfólki leikskóla tilefni til að ígrunda og endurskoða starfshætti með það að markmiði að efla samræður með börnum í skólastarfinu.

Efnisorð: Leikskóli, samræður, heimspeki með börnum, barnabækur

Inngangur

Ýmsir fræðimenn hafa lagt áherslu á samræður til náms og má þar nefna bandaríska fræðimanninn Dewey (2000) og brasilíska uppeldis- og menntunarfræðinginn Freire (1972). Báðir lögðu áherslu á samskipti milli barna, og milli barna og fullorðinna, þar sem barnið er virkur þátttakandi. Freire (1972) lagði áherslu á að menntun byggðist á samræðum (e. dialogue teaching), væri þannig tæki til að auka vísýni og færni og stuðlaði að sjálfstæðri og fjálsri ákvarðanatöku hvers einstaklings. Kennsla ætti að snúast um samræður sem leið til þess að barnið gæti sjálft komist að niðurstöðu á eigin forsendum. Hlutverk kennarans væri að hjálpa barninu til þroska með innsæi sínu og taka ætti mið af getu og þroska hvers og eins í þessu sem öðru. Dewey (2000) hafði einnig þessa sýn á

skólastarfið og lagði áherslu á að tengja nám barna við reynsluheim þeirra og þekkingu og vekja þannig áhuga þeirra á námi. Áherslur á samvinnu og mikilvægi þess að þroska og nýta tungumálið í samskiptum er einnig að finna í kenningum rússneska sálfræðingsins Vygotsky (1978) sem leit á nám sem félagslegt ferli og í hugmyndum bandaríska sálfræðingsins Bruner (1966) sem lagði áherslu á að nám væri virkt ferli sem byggðist á því að ígrunda, bæði með sjálfum sér og öðrum.

Samræður fela meðal annars í sér að einstaklingurinn læri að þekkja eigin hugsun, og hefur hún verið skilgreind sem námsvitund (e. metacognition) en vísar einnig til vitundar um eigin hugsun almennt, hvort sem hún er tengd námi eða einhverju öðru. Hér er átt við að einstaklingurinn geti fylgst með, stýrt hugsun sinni og nýtt við lausn viðfangsefna. Einstaklingurinn þarf að geta skipulagt eigin hugsanir, metið þær og fylgt þeim eftir (McCormick, Dimmitt og Sullivan, 2012). Þessi skilgreining fellur vel að kenningu Dewey (2000) og hugmyndum Freire (1972) um gildi samræðna og ígrundaðrar hugsunar í námi.

Nokkuð hefur verið skrifað um samræður í skólastarfi á síðustu árum og má þar nefna bók Ingvars Sigurgeirssonar (2016) og bók Jóns Thoroddsen (2016) um samræður og spurningalist. Sigrún Aðalbjarnardóttir og Árný Elíasdóttir hafa einnig skrifað um gildi samræðna til náms í ritinu *Samvera – ræðum saman heima* (Sigrún Aðalbjarnardóttir og Árný Elíasdóttir, 2009). Rannsóknir Sigrúnar hafa sýnt að markvissar samræður um ágreinings- og álitamál hafa jákvæð áhrif á félagsþroska og samskiptahæfni barna, þau leitast þá frekar við að skoða ágreiningsmál frá mismunandi hliðum og leysa á árangursríkan hátt eða viðurkenna á grundvelli raka að ekki náist samstaða vegna ólíkra sjónarmiða (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2007). Heimspekilegar samræður hafa ekki verið mikið rannsakaðar hér á landi, en markmið þeirra samræðna eiga margt sameiginlegt með því sem flokkast hefur undir samræður til náms (Guðmundur Heiðar Frímannsson, 2018; Jones, 2008). Hins vegar hefur nokkuð verið fjallað um heimspeki með börnum hér á landi aðallega út frá eldri börnum en leikskólabörnum. Má þar nefna Hrein Pálsson (1998) og Jón Thoroddsen (2003, 2016).

Samræður sem þessar geta verið skilgreindar sem kennsluaðferð eða leið til náms og krefjast þess yfirleitt að þeir sem taka þátt hafi áhuga á málefninu og hafi vilja og getu til að hlusta vel á það sem sagt er til að setja sig í spor þeirra sem taka þátt í samræðunum. Einnig er mikilvægt að ræða saman og að vera tilbúnir upp að vissu marki að skipta um skoðun eða sjónarhorn. Markmið þess að nota samræður sem kennsluaðferð getur meðal annars verið að vekja áhuga nemenda á ákveðnu viðfangsefni, fá þá til að skiptast á skoðunum og rökræða saman. Með samræðum má skoða málefni út frá fleiru en einu sjónarhorni, hugsa um efnið og ígrunda það á marga vegu. Lýðræði er einn af grunnþáttum menntunar og samræður eru stór þáttur í lýðræðislegri hæfni fólks (Ingvar Sigurgeirsson, 1999; 2016; Nanna Kristín Christiansen, 2011; Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012). Halla Jónsdóttir (2010) telur að samræður eða rökræður séu kjarni lýðræðislegs skólastarfs, skapa þurfi aðstæður þar sem börn finna til öryggis og vita að þau geta tjáð skoðanir sínar, hugmyndir og tilfinningar. Samræður þurfa að byggja á viðmiðum og gildum um að allir séu viðurkenndir og að öll sjónarmið eigi rétt á sér. Um leið gilda reglur í samræðum, hver og einn þarf að taka þátt með því að hlusta, ígrunda, leita raka, meta þau og draga ályktanir.

Leikskólar hafa margir verið áhugasamir um samræðuáðferðir eins og rannsókn Önnu Magneu Hreinsdóttur (2013) um eflingu lýðræðis í skólastarfi sýnir. Þar var skoðað hvernig hægt væri að þróa áðferðir til að öðlast skilning og hlustun á sjónarmið ungra barna. Leiðirnar voru: Umræðuhópar barna, teikningar þeirra, ljósmyndir og skoðunarferðir. Lögð var áhersla á virka hlustun kennara og virðingu fyrir sjónarmiðum barnanna í öllum samskiptum. Starfsfólk varð sér betur vitandi um lýðræðislega starfshætti og réttindi barna og greindi á markvissari hátt en áður hvernig ýta mátti undir og styðja við samvinnu og virka hlustun í daglegu starfi. Í þemaheftinu *Grunnþættir menntunar, lýðræði og mannréttindi* (Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012) er áhersla lögð á að kennarar nýti samræður til náms og þar segir að kennari sem vill taka lýðræðislegt hlutverk sitt alvarlega geti farið ólíkar leiðir. Ein leið er að leggja áherslu á samræður – bæði sem áðferð í kennslu og sem markmið skólastarfs. Í heftinu er einnig fjallað sérstaklega um lýðræði í starfi með ungum börnum. Þar segir að uppeldi til lýðræðis felist í því að barn sé og verði virkur þátttakandi í samfélagi. Frumkvæði, sjálfstæð dómgreind, hæfileiki til að

setja sig í spor annarra og hæfileiki til að vinna með öðrum af virðingu og sanngirni eru nefndir sem nauðsynlegir mannkostir til að taka þátt í slíku þjóðfélagi. Hlutverk leikskólans er því að skapa góð og örvasandi líffsskilyrði svo börn geti þroskað með sér þá hæfileika (Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012).

Að efla samræður í skólastarfi fellur vel að áherslum íslenskrar menntastefnu eins og hún birtist í Aðalnámskrá leikskóla (Aðalnámskrá leikskóla, 2011) og í þemaheftinu *Grunnþættir menntunar, lýðræði og mannréttindi* (Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012). Markmið þessarar greinar er að varpa ljósi á hvernig nota megir samræðuaðferðir með börnum í daglegu skólastarfi og hvaða leiðir er hægt að nýta til að efla nám, hugsun og samræðuhæfni barna. Í starfsþróunarverkefninu *Hugleikur – samræður til náms í leikskóla* í Lundarseli var horft til þessara hugmynda og samræðuaðferðir notaðar til að efla nám og þroska barnanna. Heimspeki með börnum og samræður út frá barnabókum (samræðulestur) var kjarninn í þeim leiðum sem starfsfólk leikskólans lagði áherslu á að þróa með þátttöku í verkefninu.

Samræður til náms

Samræður eru ferli sem byrjar í frumbersku með samskiptum foreldris (eða umönnunaraðila) og barns. Heilaþroski barna er aldrei eins mikill og hraður og fyrstu árin og því er mikilvægt að standa vel að því að efla þroska þeirra og hæfni á sem flestum sviðum í gegnum leik og tilgangsrík samskipti (Frost, Wortham og Reifel, 2012). Í Aðalnámskrá leikskóla kemur fram að leikskólastarf byggist á því að börn læri í leik og daglegu starfi í leikskólanum. Þau læra í samvinnu við önnur börn og þegar þau fá stuðning og hvatningu frá fullorðnum. Í gegnum leikinn tjá börn hugmyndir sínar, reynslu og tilfinningar og þróa félagsleg tengsl við önnur börn (Aðalnámskrá leikskóla, 2011). Vygotsky (1962, 1978) taldi ímyndunar- og hlutverkaleiki sérlega mikilvæga fyrir alhliða þroska barnsins. Leikurinn fæli í sér óhlutbundna hugsun og í gegnum leikinn lærði barnið félagslegar reglur og sjálfstjórn. Vygotsky (1978) leit á nám sem félagslegt ferli þar sem samskipti barns við fullorðna, sérstaklega foreldra, hefðu áhrif á vitsmunabroska og það hvernig barnið byggði upp þekkingu sína. Hann lagði áherslu á mikilvægi tungumálsins og hélt því fram að það væri verkfæri og ferli hugsunar sem gerði einstaklingnum kleift að skilja og túlka heiminn. Tungumálið lærir barnið í samskiptum og samræðum við aðra. Hlutverk hins fullorðna er að eiga samræður við börn til að auka dýpt þekkingar þeirra og skilning á viðfangsefnum. Stuðningurinn felst í því að skapa aðstæður til þess að börnin komist á svæði hins mögulega þroska. Með þessu er reynt að stuðla að því að börnin takist á við verðug verkefni sem reyna á þau á þann hátt að þau eflist og læri (Alexander, 2017; Vygotsky, 1978).

Mikilvægi máláreitis, tals sem börn heyra og vinna úr á máltökuskeiðinu, og málörvunar fyrir málþroska barna er að flestra mati óumdeilanlegt; við þurfum að heyra tungumálið til að læra það og fá svörun við eigin hljóðum og orðum (Sigríður Sigurjónsdóttir, 2016). Samvinnunám (e. co-operative learning), sem byggir á kenningu um gagnvirk félagsleg tengsl (e. social interdependence theory), nýtur hylli víða um heim. Niðurstöður rannsókna um samvinnunám hafa sýnt að það hefur jákvæð áhrif bæði hvað varðar námsárangur barna og félagshæfni en þó eru einkum dregin fram góð áhrif þess á beitingu, eflingu og viðhald gagnrýnnar hugsunar í lýðræðissamfélagi (Sigrún Sveinbjörnsdóttir, 2013). Samvinnunám er hluti af því sem ung börn byrja að æfa og læra í leik með öðrum snemma á lífsleiðinni. Hjá ungum börnum kallast þetta hlutverkaleikur, þátttökuleikur eða samleikur. Þau læra með því að vera saman, spegla sig í öðrum, æfa tungumálið og félagslega færni. Gildi leiksins er því mikilvægt sem grundvallarhlekkur í því að ræða saman og læra saman (Walsh, McMillan og McGuinness, 2017; Wood, 2013).

Þetta leiðir hugann að því hve mikilvægt er að huga vel að þroska barna á leikskólaárunum og hve tungumálið skiptir miklu máli þegar kemur að farsæld barna í námi í leik- og grunnskóla (Halldóra Haraldsdóttir, 2012; Jóhanna Einarisdóttir, Ingibjörg Símonardóttir og Amalía Björnsdóttir, 2011). Eins og Sigríður Sigurjónsdóttir (2016) bendir einnig á eru innihaldsrík málleg samskipti á fyrstu æviárunum og markviss málörvun barna á leik- og grunnskólaaldri nauðsynleg forsenda þess að

málið skili sér áfram frá kynslóð til kynslóðar. Hér eru það bæði foreldrar og kennarar sem geta haft mikil áhrif á málþroska barna.

Rannsóknir hafa sýnt að samræðulestur, það að lesa með börnum og ræða efnið á ákveðinn hátt, hefur mikil og góð áhrif á talmál og hugtakaþroska leikskólabarna. Bent hefur verið á að ávinningurinn af auknum orðaforða og orðaskilningi barna gæti haft bein áhrif á frekari lestrarfærni þeirra í grunnskóla (Cohrssen, Niklas og Tayler, 2016; Mola, Bus, de Jong og Smeets, 2008). Fleiri rannsóknir sýna fram á gildi þess að lesa fyrir börn og vísa til þess að slíkt hefur áhrif á vitsmuna-, mál- og félagslegan þroska barna (Massaro, 2017; Swanson o.fl., 2011). Mola o.fl. (2008) benda á í þessu samhengi að miklu máli skipti fyrir námsframvindu að börn hafi góðan málþroska við grunnskólabyrjun og því ætti að huga vel að því hvernig samskiptum og samræðum við þau er háttað í leik og athöfnum. Samræðulestur býður upp á marga möguleika til að efla málvitund barna, þar með talið orðaforða og orðaskilning, sem og að efla skilning á nánasta umhverfi og æfa samræðulistina (Þórdís Þórðardóttir, 2017).

Við Háskólann á Akureyri (HA) var unnið rannsóknar- og þróunarverkefni á árunum 2014 til 2016 sem nefndist *Hugleikur – samræður til náms*. Um 50 leik-, grunn- og framhaldsskólakennarar tóku þátt í verkefninu sem var samstarfsverkefni Miðstöðvar skólaþróunar (MSHA) og kennaradeildar HA. Markmið verkefnisins var tvíþætt; að rannsaka og þróa samræðuaðferðir með kennurum og skapa vettvang sem gæti stutt við og eft heimspekilegar samræður í skólastarfi með börnum og ungu fólki. Jafnframt var markmiðið að kennarar efldu með sér þekkingu, leikni og hæfni til að virkja börn og ungt fólk til markvissra samræðna um viðfangsefni náms á gagnrýnninn og skapandi hátt. Niðurstöður þessarar rannsóknar sýna að eldri börnunum og unglingunum fannst samræðurnar gera námið skemmtilegra og auka skilning þeirra á því, og þau voru einnig virkari í náminu. Kennarar fundu mun á börnunum og töldu leikni þeirra í samræðum aukast eftir því sem þeir nýttu samræður meira markvisst í kennslu og börnin hlustuðu betur. Kennarar nýttu spurningar á annan og fjölbreyttari hátt og lögðu áherslu á meiri samræður en áður. Kennarar töldu samræður vera góða leið til að vinna með þætti í Aðalnámskrá sem snúa að gagnrýnninni hugsun. Samræðuaðferðir voru að þeirra mati sérlega góð leið fyrir börn sem stóðu höllum fæti eða voru með einhvers konar greiningu (Dagný Gunnarsdóttir, 2016). Sambærilegir þættir komu fram í rannsókn við háskólann í Durham (Durham University, 2017).

Heimspeki með börnum

Heimspeki með börnum hefur af mörgum verið talin góð leið til að efla málþroska barna og hæfni þeirra í samskiptum og hefur heimspeki með börnum notið talsverðar hylli. Sýnt hefur verið fram á góð áhrif aðferðarinnar á nám barna (Biggeri og Santi, 2012; Cassidy, Marwick, Deeney og McLean, 2018; Gorard, Siddiqui og Huat See, 2017; Topping og Trickey, 2007a, 2007b).

Heimspeki með börnum (og unglingum) á uppruna sinn í Bandaríkjunum og er upphafsmaður hennar Matthew Lipman (1922–2010). Aðferðin hefur verið í þróun í 35 ár og hún hefur verið kennd í um 60 löndum. Hún byggir á fræðilegum grunni innan menntunarfræða og heimspeki sem rekja má til fræðimanna eins og Vygotsky, Piaget og Dewey, auk hefða innan hinnar sókratísku samræðu. Með sókratískri samræðu er átt við skipulagðar samræður út frá ákveðnu viðfangsefni (Guðmundur Heiðar Frímansson, 2018). Þrír þættir eru einkennandi í umfjöllun um heimspeki með börnum og eru það þættir sem einkenna æðri hugsun; gagnrýnin, skapandi og umhyggjusöm hugsun (e. critical, creative and caring thinking). Öll hugsun felur að einhverju leyti þessa þætti í sér og sérhver siðræn athöfn byggir á grunni þeirra. Æðri hugsun og heimspekilegar samræður eiga erindi til flestra grundvallarþátta mannlegrar tilvistar (Çayır, 2018; Gaut og Gaut, 2011; Lipman, 1995; Matthews, 2000). Það sem greinir heimspekilegar samræður í megindráttum frá öðrum samræðum er einkum þrennt; að samræðurnar hafi ákveðinn tilgang og þátttakendur læri af þeim, að þátttakendur fari ekki á svig við sannleikann, að samræðurnar varðveiti skilning og miðli honum frá einum til annars (Guðmundur Heiðar Frímansson, 2018).

Undrun er frumskilyrði þess að stunda heimspeki. „Hinir virtustu meðal Grikkja sögðu að undrunin væri upphaf vísinda og heimspeki. Undrun er ekki sama og forvitni; hún er þó sama og forvitni þegar hin síðarnefnda kemst upp á vitsmunalega stigið“ (Dewey, 2000). Heimspekilegar samræður leitast við að fá barnið til að brjótast úr viðjum vanans og spyrja spurninga sem það hefur ekki fyrirfram svör við. Hlutverk kennarans eða leiðbeinandans er að ýta undir ígrundun, rök hugsun og forvitni. Í gegnum samræður þjálfast barnið í að skipuleggja hugsanir sínar, setja fram eigin skoðanir og fá tækifæri til að nota orðaforða sinn og æfa hugtökin í samræðum við aðra (Lipman, 1995; Lundarsel, e.d.). Heimspekilegar samræður eiga að þjálfa gagnrýna rök hugsun og grundvallarhugarfærni sem nýtist í námi hér og nú sem og síðar. Barn og kennari ígrunda saman um gæði hugsunar, rök hugsunar og þátttöku og meta hvernig hægt er að bæta samræðufærni. Heimspekilegar samræður þurfa að vera hluti af daglegu skólastarfi þannig að jafnt og þétt sé byggt undir hæfni og skilning barna til að taka þátt í samræðum á skólagöngunni. Hlutverk kennarans er mikilvægt en hann á að gæta þess að samræður hafi heimspekilegt gildi og sjá til þess að þær taki mið af markmiðum námskrár. Hlutverk kennarans er einnig að halda samræðunum við málefnið án þess þó að taka stjórnina, spyrja spurninga, hlusta og virða skoðanir barnanna (Çayır, 2018; Gaut og Gaut, 2011).

Worley (2010) leggur áherslu á að heimspekikennsla byggji að stórum hluta á samræðum en til þess að samræður geti talist heimspekilegar þurfa þær að fara fram á ákveðinn hátt. Áhersla er lögð á að vinna með gagnrýna hugsun í heimspekilegum samræðum en þá er jafnframt verið að vinna með hinn siðferðilega veruleika sem er alltaf hluti af samræðunum. Fisher (2011) segir að heimspeki snúist þannig ekki um það sem er í heiminum heldur um það hvernig við hugsum um það sem er í heiminum. Heimspeki barna byrjar á spurningum þeirra um það sem þau vilja fá að vita, eins og hvert tíminn fer þegar hann er búinn. Börn skortir reynslu en ekki hæfni til að hugsa um það sem gerist í lífi og tilveru þeirra. Oft taka fullorðnir ekki eftir heimspekilegum vangaveltum og spurningum barna og því missa börnin oft tækifæri til að æfa sig og hugsa á gagnrýnninn og skapandi hátt. Worley (2010) heldur því fram að auðvelt sé að tengja heimspekilegar samræður við barnabækur, eins og sýnt hefur verið fram á til dæmis í leikskólanum Lundarseli á Akureyri (Lundarsel, e.d.), í áherslum hjá samtökunum SAPERE (2014), p4c.com (2008–2013) og í menntasetri við Háskólann í Washington (University of Washington. Center for Philosophy for Children, 2014) en öll leggja áherslu á heimspeki með börnum og að nota efni barnabóka sem efnivið samræðna. Á heimasíðum þeirra má finna upplýsingar um heimspeki með börnum og leiðbeiningar um hvernig hægt er að vinna með barnabækur í þessum tilgangi.

P4C = Philosophy for Children + Philosophy for Communities vísar til þess að heimspeki með börnum hefur í sjálfu sér yfirfærslugildi á daglegt líf, þ.e. heimspekilegar samræður með börnum er einnig heimspeki fyrir samfélagið (SAPERE, 2014). Sýnt hefur verið fram á í rannsóknum að heimspeki með börnum (P4C) hefur jákvæð áhrif á vitsmunalegan, félagslegan og tilfinningalegan þroska. Heimspeki með börnum snýst um að börn læri að hugsa og eiga samskipti á uppbyggilegan og jákvæðan hátt sem leiðir af sér jákvæðari sjálfsmynd. Barnið verður leiknari í röksemdarfærslum bæði með því að tala og tala ekki (e. verbal and non-verbal reasoning). Samskiptafærni þess og hegðun batnar, lestrarfærni og skilningur eykst ásamt því að það spyr meira og ígrundar (Biggeri og Santi, 2012; Topping og Trickey, 2007a, 2007b). Nýleg rannsókn við háskólann í Durham í Englandi (Durham University, 2017) sýndi fram á jákvæð áhrif á lestrar- og stærðfræðináms þegar lögð var áhersla á að nota heimspeki með börnum markvisst í skólastarfi. Í rannsókninni kom fram að áhrifanna gætti einna mest hjá þeim börnum sem stóðu höllum fæti miðað við bekkjarfélaga (börn á aldrinum 7–11 ára). Kennararnir sem tóku þátt sögðu árangurinn af því að nota heimspeki með börnunum vera bundinn því að setja heimspekilegar samræður í stundatöflu og inn í daglegt skipulag og áætlanagerð. Kennarar og börn greindu frá því að heimspekin hefði áhrif á aðra þætti svo sem öryggi barna við að tala í hóp, færni í að hlusta og sjálfstraust. Önnur eldri rannsókn sýndi einnig fram á góð áhrif heimspekisamræðna á vitsmunalegan og félagslegan þroska. Þar kemur einnig fram að þegar börnin notuðu samræður í námi (e. thinking for learning, sem er líkt dialogue teaching) jókst áhugi á námi og það hafði almennt góð áhrif á námsárangur. Í þeirri rannsókn kom fram að tímaskortur væri einn af þröskuldunum við að nýta samræðuaðferðir meira í námi (Jones, 2008).

Hugleikur – samræður til náms í leikskóla

Leikskólinn Lundarsel hóf starfsemi árið 1979 og var þá tveggja deilda leikskóli en hann hefur síðan verið stækkaður í fjögurra deilda leikskóla þar sem dvelja 89 börn og fjöldi starfsfólks er 25.

Hlutfall leikskólakennara í Lundarseli er tæplega 76% sem uppfyllir ákvæði laga um ráðningu og menntun leikskólakennara (Kolbrún Vigfúsdóttir og Björk Ólafsdóttir, 2017).

Verkefnið *Hugleikur – samræður til náms í leikskóla* á rætur sínar að rekja til rannsóknar- og þróunarverkefnisins Hugleiks – samræðna til náms sem hófst árið 2014. Verkefni var þá unnið í samstarfi Miðstöðvar skólaþróunar HA, kennaradeildar HA og fjögurra leik-, grunn- og framhaldsskóla á Akureyri og nágrenni. Alls tóku 12 kennarar þátt í verkefninu ásamt fjögurra manna verkefnisstjórn. Verkefnið byggðist á rannsóknar- og þróunaráætlun til tveggja ára og var þvert á námsgreinar (þverfaglegt). Í framhaldi af því verkefni óskaði leikskólinn Lundarsel eftir því að halda áfram að vinna með samræður til náms og að allt starfsfólk leikskólans tæki þátt í verkefninu sem leitt væri af einum ráðgjafa frá Miðstöð skólaþróunar HA og kennara við kennaradeild HA. Lundarsel hefur langa reynslu af því að nýta heimspeki með börnum í skólastarfinu, vildi skólinn efla þá áherslu enn frekar og því var þessi leið valin til þess.

Meginmarkmið starfsþróunarverkefnisins voru að:

- rannsaka og þróa samræðuaðferðir með kennurum og öðru starfsfólki og skapa vettvang sem styður við og eflir samræður í skólastarfi með ungum börnum.
- stuðla að aukinni hæfni barnanna til að taka þátt í samræðum í daglegu skólastarfi.
- efla hagnýtt læsi og hugarhæfni barnanna til að draga ályktanir og skapa merkingu, spyrja rannsakandi og gagnrýninna spurninga og taka upplýsta og rökstudda afstöðu til viðfangsefna daglegs lífs.
- kennarar og aðrir starfsmenn geti notað samræðuaðferðir á þeim námssviðum sem þeir kenna.

Í verkefninu sem tók tvö ár lærði starfsfólk leikskólans samræðuaðferðir sem byggðust á hugmyndafræði P4C og leiðir til að nota þær á skapandi hátt með börnunum. Einnig að samþætta þær við áherslur námskrár og dagleg viðfangsefni skólastarfs. Þátttakendur notuðu bókina *Philosophy for young children: A practical guide* (Gaut og Gaut, 2012). Verkefnið hefur skýra tengingu við íslenska menntastefnu eins og hún birtist í aðalnámskrám skólastiganna, styður við hæfnimiðað nám og byggir á grunnþáttum menntunar. Í Aðalnámskrá segir m.a. að mikilvægt sé að nemendur læri að ígrunda eigin hugsanir, þjálfist í að rökraða og rökstyðja mál sitt í samræðu við aðra og öðlist sem dýpstan skilning á þeim viðfangsefnum sem þeir fást við í námi sínu (Aðalnámskrá leikskóla, 2011). Í verkefninu er horft til hæfnipátta sem taldir eru skipta sköpum fyrir samfélag 21. aldarinnar og byggir verkefnið á þáttum sem rannsóknir sýna að hafa hvað mest jákvæð áhrif á námsárangur og virka þátttöku nemenda (Çayır, 2018; Hattie, 2009).

Starfsfólk leikskólans tók þátt í átta 120 mínútna samræðusmiðjum á tveimur árum þar sem það lærði og æfði samræðuaðferðir, ígrundaði árangur og undirbjó áætlanir sem unnið var eftir með börnunum í leikskólastarfinu.

Samræðusmiðjur 2016–2018

Tvær samræðusmiðjur voru haldnar á hverri önn, alls 8 smiðjur á tveimur árum og var hver smiðja 120 mínútur að lengd. Samræðusmiðjurnar byggðu í megindráttum á aðferðinni heimspeki með börnum (P4C). Verkefninu lauk með samræðuþingi vorið 2018. Skipulag smiðja var í grófum dráttum það sama. Í upphafi smiðja deildi starfsfólk reynslu sinni af því að nota samræður með börnum með þeim leiðum sem kynntar voru í smiðjunni næst á undan, sjá Töflu 1. Því næst var farið í stuttan upphitunarleik (e. ice-breaker) í því skyni að hrista hópinn saman og undirbúa hann fyrir kynningu á samræðuaðferð og æfingu. Að loknum leik var

ákveðin samræðuaðferð kynnt og æfð og unnið að gerð námsáætlunar þar sem aðferðin var lögð til grundvallar. Ef tími vannst til þá deildi starfsfólkið sín á milli reynslusögum og hugmyndum sem tengdust aðferðinni og gætu nýst kennurum þegar aðferðin yrði notuð í leikskólanum.

Tafla 1. Yfirlit um samræðusmiðjurnar:	
2016–2017	
Smíðja 1 – október	Smíðja 2 – nóvember
Kynning á verkefninu Hugmyndafræðin og kjarninn í samræðum Verkfærakistan – kynning á samræðuaðferðum og stuttar samræðuæfingar Samantekt og lok	Samræða og mat Upphitunarleikur með sögukubbum/myndum P4C I: Æfingar, hlusta og herma eftir Námsáætlun Reynslu- og hugmyndabanki
Smíðja 3 – febrúar	Smíðja 4 – apríl
Samræður og mat Upphitunarleikur: Hvað er í pakkanum? P4C II: Samræður um listaverk Námsáætlun Reynslu- og hugmyndabanki	Samræða og mat Upphitunarleikur: Ekki kassi. P4C III: Notkun spurninga í samræðum I Námsáætlun Reynslu- og hugmyndabanki
2017–2018	
Smíðja 5 – október	Smíðja 6 – nóvember
Kynning og upprifjun Upphitunarleikur: Hvort myndir þú frekar... P4C IV: Samræðuviðmið (tígulaðferð) Námsáætlun Reynslu- og hugmyndabanki	Samræða og mat Upphitunarleikur: Hver sker sig úr? P4C V: Umhverfisheimspeki. Þorpið í Grænuhlíð Námsáætlun Reynslu- og hugmyndabanki
Smíðja 7 – febrúar	Smíðja 8 – apríl
Samræða og mat Upphitunarleikur: Róbótaleikur, ég forrita þig. Upprifjun á samræðuaðferðum Undirbúningur samræðuþings Reynslu- og hugmyndabanki	Samræðuþing

Gagnasöfnun

Meginmarkmið verkefnisins var að starfsfólk leikskólans lærði um samræður og efldi hæfni sína til að nota samræðuaðferðir með börnum í daglegu skólastarfi. Í þróunarverkefninu var ekki lagt mat á árangur eða samræðufærni barnanna heldur horft til þess hvernig starfsfólkið upplifði og mat þátttöku sína í verkefninu, íhlutun verkefnastjóra, námsgögn og framkvæmd í leikskólanum.

Gagnaöflun fór fram samhliða verkefninu árin 2016–2018. Í samræðusmiðjum fóru fram samræður og mat kennara á árangri af starfsþróuninni, skráningum var safnað frá kennurum allt tímabilið og tekin rýnihópaviðtöl í lok verkefnisins vorið 2018.

Samkvæmt Aðalnámskrá leikskóla á að meta nám, þroska og velferð barna og safna upplýsingum um það sem þau fást við og hafa áhuga á; hvað þau vita, geta og skilja. Upplýsingarnar á að nota til að styðja við nám og velferð barna við skipulagningu leikskólastarfsins. Hægt er að fara margar leiðir við skráningu upplýsinga og mikilvægt að þróa með sér fjölbreyttar aðferðir til þess (Aðalnámskrá leikskóla, 2011).

Skráningar sem starfsfólk skilaði inn til verkefnastjóra voru notaðar til að meta árangur af verkefninu og sem leiðsögn í starfsþróun. Skráningar styðja við fagmennsku kennara, efla starfsfólk og hafa jákvæð áhrif á samstarf við foreldra. Einnig gera skráningarnar kennara (og annað starfsfólk) betur meðvitaða um hugmyndir og skoðanir barnanna. Skráningar ætti að nýta til að skoða, meta og endurskipuleggja skólastarf og leiðir til starfsþróunar (Dahlberg, Moss og Pence, 2007; Rintakopi, 2016).

Rýnihópaviðtölin höfðu þau markmið að kanna upplifun starfsfólks af þróunarstarfinu, hvað gekk vel og hvað hefði betur mátt fara í ferlinu.

Rýnihópaviðtöl eru eigindleg rannsóknaraðferð sem byggist á umræðum í hóp um ákveðið málefni. Tilgangurinn er að skoða mismunandi viðhorf og reynslu. Rýnihópar geta veitt viðtæka innsýn um umfjöllunarefnið þar sem bæði koma fram mismunandi skoðanir og sameiginlegar. Hægt er að fá mikið af upplýsingum frá mörgum á skömmum tíma (Helga Jónsdóttir, 2013). Ókostir við rýnihópa eru að umræður geta orðið einsleitar, að ekki náist nægileg dýpt og að umræðuefnið geti flætt í allar áttir. Góður hópstjóri og afmarkað efni er því nauðsynlegt í rýnihópaviðtölum (Gibbs, 2012; Krueger og Casey, 2015).

Í rýnihópaviðtölunum var starfsfólki leikskólans skipt í tvo hópa, eftir því hvort það starfaði með yngri (2–3 ára) eða eldri (4–6 ára) börnum. Notaður var hálfstaðlaður viðtalsrammi sem byggði á fjórum meginþemum sem sneru að upplifun og reynslu starfsfólks af verkefninu ásamt áhrifum þess á fagvitund starfsfólks og starfsþróun (1), áhrifum samræðustunda á börnin og samræðufærni (2), skipulagi og inntaki samræðusmiðja, námsefni og björgum (3) og að lokum hvað tókst vel og hvað mátti gera betur (4). Hópstjórar voru tveir með sinn hvorn rýnihópinn. Viðtölin voru tekin upp og síðan skráð af rannsakendum, flokkuð og greind eftir efnispáttum og áherslum. Krueger og Casey (2015) mæla með því að slíkt sé gert af rannsakendum sjálfum, sérstaklega þegar rýnihópaviðtalið snýr að flóknu efni þar sem finna þarf mynstur og flétta saman þræði og efni.

Niðurstöður

Í niðurstöðukaflanum er greint jöfnum höndum frá niðurstöðum úr rýnihópaviðtölunum tveimur sem tekin voru við starfsfólk leikskólans Lundarsels og niðurstöðurnar tengdar þemunum sem lágu til grundvallar viðtölunum. Einnig er gerð grein fyrir meginniðurstöðu úr skráningum starfsfólksins.

Upplifun og reynsla starfsfólks af verkefninu, áhrif á fagvitund og starfsþróun

Þegar kallað var eftir viðbrögðum starfsfólks varðandi upplifun og reynslu af þróunarverkefninu og hvaða áhrif verkefnið hefði haft á fagvitund þeirra og starfsþróun kom fram að starfsfólk hafði almennt jákvæða upplifun af verkefninu og taldi sig hafa öðlast reynslu í að nota samræður í leikskólastarfinu. Almennt fann starfsfólk aukinn áhuga á að nota samræður með börnunum í daglegu starfi og það taldi að samræðusmiðjurnar sem það sótti í tengslum við starfsþróunarverkefnið hefðu eflt fagvitund þess og hæfni til að nota samræður á skapandi hátt með börnunum. Starfsfólk var sammála um að verkefnið hefði einnig almennt gildi en fram kom í rýnihópi að samræður nýtast víða í daglegu skólastarfi, t.d. í hópastarfi, leik og samverustundum. Almenn ánægja var með verkefnið og starfsfólk sammála um gildi markvissra og reglulegra samræðna í skólastarfi. Eftir því sem leið á verkefnið taldi starfsfólkið sig verða öruggara í að skipuleggja og setja upp samræðustundir. Einnig sagðist starfsfólkið vera öruggara í að nota samræður með börnunum.

...nýst hér og þar og alls staðar – ekki bara í heimspekistundunum...

...samræður eru nauðsynlegar og þurfa að koma inn á sem flestum stöðum...

...það er náttúrulega búið að auka við þekkinguna á samræðum og þá er maður þar af leiðandi öruggari og þá notar maður þetta frekar...

...held að allir séu búnir að sannfærast um gildi samræðunnar eftir þetta verkefni...

Áhrif samræðustunda á börnin og samræðufærni

Þegar starfsfólkið var spurt hvort þátttaka í verkefninu hefði haft áhrif á börnin og samræðufærni sýna niðurstöður rannsóknarinnar að mikilvægt er að gera reglulega ráð fyrir samræðustundum og skipuleggja þær sem hluta af daglegu skólastarfi til þess að efla samræðuhæfni barna. Í upphafi þróunarverkefnisins þótti starfsfólki erfitt að hefja samræður með börnunum og halda þeim gangandi. Þegar líða tók á verkefnið og búið var að setja samræðustundir reglulega inn í dagskipulagið og gera ráð fyrir undirbúningi þeirra var líklegra að samræðurnar gengju vel.

Starfsfólkið var sammála um að erfitt væri að nota samræðuaðferðirnar með yngstu börnunum vegna takmarkaðrar hæfni þeirra til að nota tungumálið til samskipta en um þriggja ára aldurinn voru flest börnin tilbúin til að taka þátt í samræðustundum. Yngstu börnin fóru t.d. í gegnum samræðustund þar sem viðfangsefnið var tilfinningar, þar var unnið með tónlist, samræður, sögur og leiki og að mati starfsfólks gáfu börnin tilfinningum sínum meiri gaum, þau urðu meðvitaðri um líðan annarra og að öllum líði ekki eins og þeim sjálfum.

... þau voru orðin mjög lunkin að geta tjáð tilfinningar sínar og komið orðum að því hvernig þeim leið – þau voru svo meðvituð um tilfinningar...

Starfsfólkið taldi eldri börnin sérstaklega spennt fyrir samræðustundunum, börnunum fannst þær eftirsóknarverðar og höfðu gaman af að taka þátt. Starfsfólkið var sammála um að rökhusun, samræður og virk hlustun jókst þeirra á milli eftir því sem þau urðu leiknari í að nota tungumálið og eigin hugsun. Einnig að vitund þeirra um þeirra eigin rétt til að hafa skoðanir kom betur í ljós bæði þegar þau voru í leik og í samræðustundunum. Þetta kom skýrar í ljós hjá eldri börnunum en einnig voru breytingar hjá þeim yngri.

...þau eru meðvitaðri um að það eigi að hlusta á það sem þau hafa að segja. Þeim finnst að sín rödd eigi að heyrast. Segja t.d. það sem ég segi er líka mikilvægt...

Starfsfólk var sammála um að sjá mætti áhrifin af markvissum og skipulögðum samræðum á breyttri hegðun barna gagnvart hvert öðru og hvernig þau notuðu tungumálið í samskiptum sín á milli.

...maður sér alveg mun á börnunum núna – hvað þau eru tilbúnari að ræða meira saman heldur en áður...

Starfsfólkið var einnig sammála um að í gegnum samræður gætu börnin uppgötvað viðmið og reglur sem gilda í samskiptum. Starfsfólkið sagði börnin sýna skoðunum hver annars meiri virðingu og nota tungumálið til að leysa úr viðfangsefnum líkt og þau höfðu lært í samræðustundum þar sem þau fengu tækifæri til að glíma við viðfangsefni, rýna í það og skiptast á skoðunum. Þannig lærðu börnin í gegnum samræður að bera virðingu fyrir eigin skoðunum og annarra.

...maður heyrir ákveðið orðalag, t.d. bíddu ertu að hlusta á mig ... eða af því bara er ekkert svar... eða mér má finnast öðruvísi...

Starfsfólkið mat það svo að með því að fá tækifæri til að rökræða og beita gagnrýninni hugsun eflði það málþroska barnanna, eins og orðaforða, auk þess sem þau fengu tækifæri til að leggja sitt af mörkum, vera virk og sjálfstæð í samræðunum.

...þau eru farin að velta meira hlutunum fyrir sér, hætt að segja bara, af því bara...

Einn kennarinn lýsti þessu þannig að þegar börnin væru að hugsa um eitthvað ákveðið

...maður heyrir bara brakið í kollinum á þeim...

Starfsfólk var sammála um að notkun barnabóka og mynda í samræðustundunum væri árangursrík leið til að skapa heimspekilegar samræður og í kjölfar samræðunnar að vinna á skapandi hátt úr efni bókarinnar. Þetta átti við um bæði yngri og eldri börnin.

...þau spyrja fjölbreyttari spurninga og þau hugsa öðruvísi um sögurnar. Svona af hverju er þetta svona en ekki hinsegin. Þau kafa aðeins dýpra en bara að hlusta á söguna...

Starfsfólkið taldi sig finna að börnin fóru meira á dýptina þegar samræðurnar snertu sama eða sambærilegt viðfangsefni og þau höfðu áður glímt við. Þau hugsuðu þá um viðfangsefnið á annan hátt, jafnvel frá nýju sjónarhorni, drógu aðrar ályktanir og settu fram nýjar röksemdarfærslur á gagnrýninn og skapandi hátt.

...við erum oft að grípa í sömu leikina, þá sér maður að þau læra inn á þá og það verður alltaf dýpra og dýpra, það eru ekki endilega sömu rökin fyrir sömu myndunum. Þau finna alltaf upp á einhverju nýju, þau eru að skapa, þau eru að skapa sér hugmyndir með þessu...

Fram kom að eftir samræðustundir festi starfsfólk samantekt úr samræðunum upp á vegg inni á deildunum þannig að foreldrar gátu séð og fengið upplýsingar um efnið sem fjallað var um, spurningar og myndir. Þannig hvatti starfsfólkið foreldra til að gefa samræðum barnanna gaum og einnig var markmiðið að skapa tækifæri fyrir foreldra og börn að halda samræðunum áfram heima. Fram kom hjá starfsfólki að foreldrar höfðu áhuga á verkefninu og sögðu að samræðurnar hefðu góð áhrif á börnin.

...ein mamman kom mikið til okkar og vildi ræða þetta með heimspekina, hún sá á barninu sínu heima hvað þetta hafði góð áhrif, þetta er einmitt eitt af þessum feimnu börnum... barnið sagði ekki neitt í byrjun en núna er þetta allt að koma...

Skipulag og inntak samræðusmiðja, námsefni og bjargir

Þegar kallað var eftir viðbrögðum starfsfólks við skipulagi, inntaki samræðusmiðja, námsefni og björgum kom í ljós að starfsfólki fannst verklegi þáttur smiðjanna almennt léttur og skemmtilegur en fræðilegi þátturinn þyngri í vöfum. Það sagði einnig að efnið sem tengdist verklega þætti smiðjanna gagnaðist þeim betur í samræðum með börnunum.

...það sem er verklegt en hitt þarf að vera með að sjálfsgöðu...

...erum búin að nota þetta verklega meira og ég læri meira af því sem er verklegt og sjónrænt...

...skemmtileg verkfæri sem við höfum fengið...

Hvað tókst vel og hvað mátti gera betur

Í báðum hópunum kom fram vilji til að halda áfram, leggja áherslu á að efla samræðufærni barna með því að nota heimspeki með börnum og samræður í skólastarfinu. Eina hindrunin virtist vera tímaskortur bæði til undirbúnings og í starfinu með börnunum.

...þetta er fint verkefni nema auðvitað var þetta algjör viðbót á okkur, svolítið mikið álag...

Starfsfólki fannst jákvætt að fá tækifæri til að kynnast fjölbreyttum aðferðum til að glæða samræður og að færni þeirra og öryggi til að skipuleggja og leiða samræður með börnum jókst með þátttöku í verkefninu. Að mati starfsfólksins fékk það góðan stuðning, hvatningu og eftirfylgd í verkefninu frá Miðstöð skólaþróunar og kennaradeild Háskólans á Akureyri.

...það hefur verið mikil eftirfylgd með verkefninu og reglulega höfum við fengið verkefni og hugmyndir til að vinna með...

...þetta var innspýting í heimspekina hjá okkur...

Skráningar starfsfólks

Niðurstöður úr skráningum starfsfólks sýna ákveðna þróun í skipulagi og framsetningu á samræðustundunum með börnunum. Eftir því sem lengra leið á þróunarverkefnið voru skráningar starfsfólksins skipulagðari og markvissari. Skráningarnar sýndu einnig hvernig hægt er að skipuleggja samræður með börnum á mismunandi aldri.

Umræða

Starfsþróunarverkefnið í Lundarseli sýnir að það að efla samræður í daglegu starfi með börnunum hefur jákvæð áhrif á notkun tungumálsins, málþroska og tjáningu en rannsóknir hafa bent á mikilvægi góðs málþroska fyrir almenna farsæld barna í námi (Halldóra Haraldsdóttir, 2012; Jóhanna Einarsdóttir o.fl., 2011; Sigríður Sigurjónsdóttir, 2016). Eins og kenning Vygotsky (1962, 1978) um félagslegt gildi tungumálsins og Sigríður Sigurjónsdóttir (2016) leggur áherslu á þá læra börn tungumál með því að skiptast á orðum í samtölum við aðra og mynda félagsleg tengsl. Samræður til náms eru leið sem hægt er að nota með ungum börnum til að auka málvitund þeirra og málskilning og er talin hafa góð áhrif á mál- og hugtakaþroska barna. Þetta kom m.a. vel fram hjá yngstu börnunum þegar þau voru í samræðustundum um tilfinningarnar þar sem unnið var út frá einföldum sögum, leikjum, tónlist og öðrum skapandi verkefnum. Þar fór fram markviss íhlutun hjá leikskólakennurunum sem bjuggu yfir reynslu og þekkingu til að skapa góð skilyrði til samræðna og náms. Starfsfólkið tók eftir breytingum á tali barnanna, vitund þeirra um líðan annarra jókst og þau lærðu orð og hugtök sem tengdust tilfinningum. Segja má að þarna hafi kennarar og annað starfsfólk unnið í samræmi við kenningar Vygotsky (1962, 1978) um svæði hins mögulega þroska sem er bilið milli þess sem barnið getur tekist á við og unnið sjálfstætt og þess þroska sem það getur náð undir leiðsögn eða í samvinnu við aðra. Hlutverk kennarans er mjög mikilvægt en hann á að gæta þess að samræður hafi í þessu samhengi heimspekilegt gildi auk þess sem hann þarf að sjá til þess að námið falli vel að námskrá (Lipman, 1995; Matthews, 2000). Mikilvægt er í þessu samhengi að vinna með þætti sem tengjast barninu sjálfu eins og Dewey (2000) leggur áherslu á. Því náði vinnan með tilfinningar vel til svo ungra barna og gefur vísbendingar um að vel sé hægt að efla vitund barna um eigin líðan og annarra þó ung séu að árum. Samræðulestur er í sjálfu sér ekki alltaf skilgreindur sem samræður til náms en bent hefur verið á að barna- og unglingabækur séu góðar til að nýta við samræðulestur (Massaro, 2017; Swanson o.fl., 2011; Þórdís Þórðardóttir, 2017; Whitehurst, e.d.). Bækur eru einnig oft kjarninn í heimspeki með börnum eins og sjá má hjá Worley (2010) og reynslan frá leikskólanum Lundarseli (e.d.) sýnir. Jafnframt hafa ýmis samtök sem vinna með heimspeki með börnum sýnt fram á að bækur virki vel með aðferðinni. Hluti af starfsfólki Lundarsels hafði talsverða reynslu af því að vinna heimspekilega með barnabækur áður en starfsþróunarverkefnið fór af stað, en ekki allir. Starfsþróunarverkefnið var því að þeirra mati góð innspýting í að auka notkun barnabóka í samræðustundum með börnunum og kynna þessa áherslu fyrir nýju starfsfólki. Reynsla þeirra af því að nota barnabækur á markvissan hátt fellur vel að rannsóknum sem sýna að samræðulestur hefur jákvæð áhrif á talmál og hugtakaþroska leikskólabarna. Áhugavert væri að skoða hvort ávinningur af auknum orðaforða og -skilningi barna hafi bein áhrif á lestrargetu þeirra í grunnskóla eins og fram kemur hjá Cohrssen o.fl. (2016) og Mola o.fl. (2008) að getur verið raunin. Í rýnihópunum kom fram að gott er að leita til baka í

fyrri lestur og verkefni til að fá nýja sýn og aðra umræðu um það sem áður hefur verið fjallað. Þar sem undrun er af mörgum talin frumskilyrði þess að stunda heimspeki þá þarf í samræðum að leitast við að fá barnið til þess að velta fyrir sér fyrirbærinu sem fjallað er um og spyrja spurninga sem það hefur ekki fyrirfram svör við eins og Lipman (1995) vísar til og fram hefur komið að gert er í starfi Lundarsels (e.d.). Vísbendingar um slíkt komu einnig fram í þróunarverkefninu. Heimspekilegar samræður þurfa að hafa það að markmiði að fá börnin til að hugsa um það sem er í heiminum eins og fram kemur hjá Fisher (2011) og áherslan var á í starfsþróunarverkefninu, en til að svo verði þá skiptir máli að samræðurnar hafi ákveðna heimspekilega nálgun (Çayır, 2018; Worley, 2010). Starfsfólk Lundarsels leitaðist við að styðja við forvitni barnanna með fjölbreyttum verkefnum og leikjum sem fram kom m.a. í ígrundun þess í þeim átta samræðusmiðjum sem fylgdu verkefninum og í gegnum þau verkefni sem það skipulagði og vann með börnunum. Í gegnum þessa vinnu tók það eftir jákvæðum framförum í samskiptum barnanna þegar samræður til náms voru skipulagðar og reglubundnar. Að mati starfsfólks sýndu börnin meiri leikni í röksemdarfærslum bæði með því að tala og tala ekki, samskiptafærni þeirra batnaði almennt, skilningur á hugtökum jókst og hugsun þeirra bar merki um meiri og dýpri ígrundun eftir því sem leið á verkefnið. Þetta endurspeglast einnig í öðrum rannsóknnum á heimspeki með börnum (Biggeri og Santi, 2012; Durham University, 2017; Topping og Trickey, 2007a, 2007b), gefur vísbendingar um að leikskólabörn séu mjög móttækileg fyrir námi í gegnum samræður og að samræðurnar hafi áhrif á hugsun þeirra og athafnir. Starfsfólkið taldi einnig að áhrif samræðnanna skiluðu sér yfir í daglegt starf í leikskólanum eins og leik barnanna en samtökin SAPERE (2014) benda á að heimspeki með börnum hefur í sjálfu sér yfirfærslugildi yfir á daglegt líf, þ.e. heimspeki með börnum er einnig heimspeki fyrir samfélagið. Hin svokölluðu gáruáhrif slíkrar vinnu skipta ekki síður máli en það nám sem fer fram beint í gegnum heimspekilega samræðu um ákveðið viðfangsefni. Hér er átt við, meðal annars, öryggi barna í samskiptum, virkni nemenda í námi og almenna ánægju eins og fram kemur einnig í rannsóknnum van der Veen, de Mey, van Kruistum og van Oers (2017) um samræður í skólastarfi. Einnig kom fram í samræðum í rýnihópunum að börnin í leikskólunum hlökkðu til að taka þátt í heimspekisamræðu. Þetta tengist grunnþættinum lýðræði og mannréttindi en um hann segir m.a. að hlutverk leikskóla sé að skapa góð og örvasynlegra mannkosta til að geta verið virkir þátttakendur í samfélaginu (Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012). Tímaleysi var helsta hindrunin við að nota samræður í leikskólastarfinu. Það er nokkuð sem ætla má að sé algengur vandi í skólastarfi þegar unnið er að starfsþróun og nýjar áherslur eru teknar inn eins og rannsóknar- og þróunarverkefnið *Hugleikur – samræður til náms* sýnir (Dagný Gunnarsdóttir, 2016) og birtist einnig í rannsókn hjá Jones (2008). Fram kom í rannsókn við Durham-háskóla á aðferðinni heimspeki með börnum að árangurinn af því að nota heimspeki væri bundinn því að hafa samræðustundir á stundatöflu og inni í áætlunum og skipulagi (Durham University, 2017). Trúlega er ekki alltaf einfalt að finna svigrúm til samræðna í skipulagi leikskóla, hins vegar er samverustund fastur liður í flestum leikskólum sem og skipulögð hópa- og/eða þemaverkefni og þar væri hægt að vinna með margt er snýr að heimspeki og samræðum auk þess að flétta við það sem fyrir er eins og Walsh, McMillan og McGuinness (2017) benda á í þessu samhengi. Aldur barnanna skiptir einnig máli, en fram kom hjá starfsfólki yngstu barnanna að erfitt væri að vinna samkvæmt markmiðum og finna verkefni við hæfi. Hins vegar sýna skráningar starfsfólks að hægt er að aðlagja verkefnið að ungum börnum eða frá þriggja ára aldri og með því að þetta skipulag samræðustundanna gengi þær betur. Með skráningum starfsfólks í ferlinu sjálfu skapaðist hvatning til að fylgjast skipulega með framvindu verkefnisins og áhrifum þess. Til þess að samræður til náms verði markvissar í leikskólastarfi má ætla að til þurfi undirbúning sem felur í sér skriflegt skipulag samverustunda og skráningu á því ferli sem á sér stað í barnahópnum. Slíkt getur eftir starfshætti og starfsþróun og virkað hvetjandi til að halda áfram að vinna að þróunarverkefni af þessum toga eins og fram kemur hjá Dahlberg o.fl. (2007) og Rintakopi (2016).

Þegar horft er til þess sem fram kom í rýnihópunum má færa rök fyrir því að heimspeki með börnum hafi það jákvæð áhrif á marga þætti er varða vitsmunalegan og félagslegan þroska barna að sjálfsagt ætti að vera að nýta samræður meira í leikskólum. Hér er hægt að nefna öryggi barna við að tala í hóp, færni í að hlusta og aukið sjálfstraust. Halla Jónsdóttir (2010)

bendir á að samræður séu kjarninn í lýðræðislegu skólastarfi. Í samtölum starfsfólks leikskólans kom vel í ljós að heimspekilegar samræður höfðu áhrif á lýðræðisvitund barnanna og starfsfólksins, t.d. að allir ættu rétt á að geta tjáð skoðanir sínar, hugmyndir og tilfinningar. Orð barnanna lýsa þessu best; ”Það má finnast öðruvísi.... og ...það sem ég segi er líka mikilvægt.”

Starfsfólk Lundarsels var jákvætt í garð verkefnisins, taldi sig hafa náð vel utan um það, lært um samræður og hvernig hægt væri að nota þær með börnunum. Þessar áherslur komu vel fram hjá starfsfólkinu þegar það sagði frá og ígrundaði starfið með börnunum. Starfsfólk leikskólans Lundarsels vann jafnframt markvisst samkvæmt hæfniviðmiðum Aðalnámskrár leikskóla og grunnþáttum menntunar um lýðræði og mannréttindi. Þar er lögð áhersla á að skólar effi með börnum og ungu fólki hæfni til að draga ályktanir, taka afstöðu til gagna og upplýsinga og beita gagnrýninni hugsun við mótun og miðlun hugmynda á skapandi hátt. Áhersla er á að í leikskólanum sé skapaður vettvangur þar sem allir taki virkan þátt í samræðum um almenn málefni, hlusti hver á annan, skiptist á skoðunum og taki þátt í heimspekilegum samræðum (Aðalnámskrá leikskóla, 2011; Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir, 2012). Hér er einnig hægt að vísa í rannsókn Önnu Magneu Hreinsdóttur (2013) um eflingu lýðræðis í leikskóla en markvisst starf getur haft mjög jákvæð áhrif bæði á starfsfólk sem og börnin. Çayır (2018) minnir á í þessu samhengi að það geti falist ákveðin áskorun í því að vinna eftir námskránni þar sem kennarar hafi oft ekki þekkingu á því hvernig hægt sé að flétta saman hina heimspekilegu nálgun við námsþættina.

Draga má þá ályktun út frá ígrundunum í samræðusmiðjunum sem og úr rýnihópaviðtölunum að starfsþróunarverkefnið hafi leitt af sér aukinn áhuga á að nota samræður með börnunum í daglegu starfi og samræðusmiðjurnar hafi einnig eftir fagvitund þeirra og hæfni til að nota samræðuaðferðir á skapandi hátt með börnunum, ásamt áhuga til að halda áfram á þessari braut. Styrkur verkefnisins felst einnig í því að allt starfsfólk leikskólans tók þátt í verkefninu sem ætla má að hafi skilað sér í markvissari vinnu og samhentum starfsháttum.

Lokaorð

Meginmarkmið þróunarverkefnisins sem hér hefur verið fjallað um var að skapa vettvang með starfsfólki leikskóla til að læra um samræðuaðferðir og stuðla að aukinni hæfni þeirra til að nota samræður með ungum börnum í daglegu skólastarfi. Samræðuaðferðirnar höfðu þann tilgang að efla hugarhæfni barnanna til að draga ályktanir og skapa merkingu, spyrja rannsakandi og gagnrýninna spurninga og taka upplýsta og rökstudda afstöðu til viðfangsefna daglegs lífs. Ekki var lögð áhersla á að meta þau áhrif sem samræður geta haft á einstaka barn heldur kannað hvaða áhrif verkefnið hafði, að mati starfsfólks, á þeirra eigin hæfni til að nota samræður með börnunum og hvernig til tókst að skapa vettvang til samræðna í daglegu starfi. Samræðuæfingarnar og þau verkefni sem unnin voru í tengslum við þær stuðluðu að betri samskiptum meðal barnanna að mati starfsfólksins, hugsun barnanna varð gagnrýnni t.d. um rétt þeirra til að hafa eigin skoðanir og virða skoðanir annarra. Ætla má að þróunarverkefnið hafi einnig gert það að verkum að starfsfólk tók meira eftir undrun barnanna í daglegu leikskólastarfi og að þeirra eigin samskipti við börnin breyttust, t.d. hvað varðar að hlusta meira og spyrja spurninga til að glæða sannleiksleit barnanna en ekki einungis gefa svörin. Árangur starfsþróunarverkefnisins hefur haft jákvæð áhrif á börnin á margvíslegan hátt að mati starfsfólksins sem og aukið vitund þeirra um mikilvægi þess að viðhalda og efla enn frekar þennan þátt í starfinu.

Þegar Matthew Lipman þróaði aðferðina heimspeki með börnum á 8. áratugnum höfðu ýmsir efasemdir um að skynsamlegt væri að kenna börnum að ræða saman með þeim hætti, vegna þess að börn gætu ekki skilið heimspekilegar spurningar eða leitað að skynsamlegum svörum við þeim (Guðmundur Heiðar Frímansson, 2018). Það er hins vegar svo að flest börn eru áhugasöm og spurul um umhverfi sitt. Þau velta hlutum fyrir sér, eiga auðvelt með að undrast, vilja vita „af hverju þetta“ og „af hverju hitt“ og uppgötva sem mest um þennan dularfulla heim sem þau lifa í. Börn eru í edli sínu stöðugt í könnunar- og rannsóknarstarfsemi (Dewey, 2000). Það er því mikilvægt að veita undrun barna eftirtekt og skapa tækifæri í skólastarfi til samræðna um fyrirbæri sem vekja

áhuga barna líkt og starfsfólk Lundarsels gerði. Í samræðunum var það hlutverk starfsfólks að styðja börnin, leiðbeina þeim og glæða með þeim enn frekari ástríðu til að leita sannleikans um áhugaverð fyrirbæri, því hugmyndir, dómgreind og einstakar skoðanir skipta máli í þeirri leit. Samræður með börnum hafa jákvæð áhrif á hugarfærni þeirra, lýðræðisvitund og nám (Çayır, 2018) og geta haft bein áhrif á vitsmuna-, félags- og tilfinningaleg samskipti eins og fram hefur komið. Í samræðum æfa börn sig í að nota tungumálið, lesa í svipbrigði og látbragð, bregðast við raddblæ og tóntegundum, lesa í tilfinningar, sýna samkennd og fleira sem einkennir litróf mannlegrar tilvistar. Þetta eru þættir sem eru mikilvægir í öllum samskiptum, þættir sem t.d. lærast ekki á sama hátt í gegnum stafræna miðla. Hugarhæfni og skynjun af þessum toga þarf að æfa og þróa og er skólinn þar sem börnin koma saman ákjósanlegur vettvangur til þess.

Það þarf ekki að efast um margvíslegt gildi heimspekilegra samræðna með börnum og því ættu þær að vera ofarlega á lista, að mati höfunda, þegar kennsluaðferðir eru valdar í skólastarfi en svo er ekki alltaf raunin. Ákveðin viðhorf og sjónarmið geta hindrað notkun heimspekilegra samræðna í skólastarfi. Þar ber að nefna hefðbundna sýn á heimspeki og heimspekikennslu. Oft er litið á heimspekina sem hina dæmigerðu háskólagrein sem fáið við flóknustu hugmyndir sem fræðifólki hefur dottið í hug gegnum aldirnar (Guðmundur Heiðar Frímansson, 2018) og þess vegna getur verið erfitt að sjá gildi heimspekinnar og tengsl hennar við hugsun og daglegt líf. Hugmyndir um heimspeki sem viðfang hinna vitrustu og vanmat á vitsmunalegri hæfni barna til að taka þátt í heimspekilegum samræðum geta átt sinn þátt í að samræður eru ekki notaðar sem skyldi í skólastarfi. Það er áskorun til þeirra sem vinna með börnum að hafa í huga að til þess að geta notað samræður á árangursríkan hátt með börnum er nauðsynlegt að breyta þeim viðhorfum til barna sem einkennast af vanmati á hæfni þeirra til að hugsa á rökrænan og gagnrýninn hátt og taka virkan og skapandi þátt í samræðunum (Çayır, 2018). Börn skortir oft reynslu en ekki hæfni til að hugsa um það sem gerist í lífi og tilveru þeirra. Fullorðnir taka jafnvel ekki eftir þeim heimspekilegu spurningum sem koma frá börnum og því missa þau tækifærið til að æfa sig og hugsa á gagnrýninn og uppbyggilegan hátt. Hægt er að horfa til verkefnisins í Lundarseli til að fá mynd af því hvernig hægt er að leggja grunn að og skapa vettvang þar sem ungum börnum er kennt að takast á við vitsmunalegar áskoranir sem krefjast félagslegra samskipta og leggja með því grunn að góðum hugsanavenjum og lýðræðisvitund, sem bæði geta komið einstaklingnum til góða og samfélaginu öllu.

Starfsfólk Lundarsels hefur tekið saman á veggspjald þær áherslur sem slík heimspekileg nálgun leggur áherslu á, en það var hannað í framhaldi af starfsþróunarverkefninu *Hugleikur – samræður til náms í leikskóla*.

ÞAR SEM GLAÐIR SPEKINGAR LEIKA OG LÆRA SAMAN UM HEIMSPEKI

Markmið
Börnin fá tækifæri til að njóta sín sem náttúrulegir frumspekingar sem hafa hæfileika til að efast, velta fyrir sér og þöngun til að læra. Efla sjálfstæða, gagnrýna og skapandi hugsun barnanna. Börnin efla til að miðla hugsunum sínum og skoðunum. Börnin fá tækifæri til að mynda sér sjálfstæðar skoðanir og rökræða þær.

Tenging við aðalnámskrá
Heimspeki með börnum tengist vel því meginmarkmiði læsis samkvæmt aðalnámskrá að börnin fá tækifæri til að vera virk í samræðum, hlusta, tjá skoðanir sínar og rökstyðja mál sitt.

Börnin eru hvött til samræðna meðal annars út frá barnabókum, listum, vettvangsferðum og atvikum í leikskólanum.

Börnin upplifa heimspekilegar þælingar í gegnum leikinn þegar þau gera tilraunir, rannsóknir og skiptast á skoðunum.

Börnin efla málþroska sinn og læsi með því að rökræða og vera gagnrýnin í hugsun. Þau fá tækifæri til að vera virk og sjálfstæð í samræðunni.

Í samræðum læra börnin að bera virðingu fyrir eigin skoðunum og annarra.

Í gegnum samræðu og leik uppgötva börnin á áhrifaríkan þátt þau viðmið, gildi og reglur sem ríkja.

Skráningar eru gerðar til að skoða heimspekivinnuna, sjá hvert hún stefnir og hvar áhugi barnanna liggur. Heimspeki- og samræðunefnd Lundarsels leiðir starfið og sér til þess að starfinu sé fylgt eftir meðal annars á deildar- og starfsmannafundum.

1. JANUARÍ 2019

Mynd 2. Gláðir spekingar. Veggspjald hannað af starfsfólki leikskólans Lundarsels á Akureyri

„...I have the right to feel differently...“ Mindplay in the preschool

This article is based on the research- and development project; Mindplay- conversation for learning. The project was a collaboration between the preschool Lundarsel in Akureyri, the Centre for School Development and the Faculty of Education at the University of Akureyri.

The main objective of the project was that preschool staff learned about different means to use conversation with children to enhance their ability and skills in using conversational practice with children in daily life in school. Secondly, to study the effect of these methods for the daily practice and the children's use of language in discussions. The focus is on how to use language as a tool for thinking collectively and to help the children to use language effectively in every day learning processes.

The project fits well with education policy as it appears in the general section of the National Curriculum Guide, emphasizing that schools promote children's and young people's ability to draw conclusions, take positions on data and information, and apply critical thinking in the formulation and dissemination of ideas in a creative way. The national curriculum for preschools emphasizes that there should be a forum in the preschool where everyone actively engages in public discussion, people listen to one another and exchange views.

The Lundarsel project covered a two-year period including eight dialogue lessons with the teachers. The lessons involved an introduction to different conversation methods, preparation for conversation practice with the children, and drawing out a lesson plan for their work, as well as the teachers reflecting on how things were going and the learning process among themselves and the children. The preschool teachers handed in several curriculums for the Circle Times during the two years' practice. In the final sessions, the participants participated in a focus group interview to evaluate the project as a whole. Lundarsel is a four classroom preschool with about 89 children and 25 employees. The proportion of preschool teachers among the staff is about 75%. The preschool has for many years supported the application of philosophy with children and the head teachers and group leaders hoped the project would motivate the use of philosophy with children in more effective way. A number of studies have been conducted which illustrate that conversation can enrich children's awareness of self-thinking. Philosophy for children (p4c) as a learning method has, for example, been shown to enhance children's skills in independent thinking, reasoning, communication and collaboration, as well as developing intellectual dispositions, such as curiosity and clarity of expression. The claim is that conversations for learning can lead to a qualitative difference in learning. This means that the learners better understand what they have learnt, how they have learnt it and the reasons they can rely on in justifying their learning and knowledge. Young children begin their life fascinated by language and communication. Words and communication are important to the small child, just as comforting and soothing. Research has shown that to develop language and conversation skills, young children need many different opportunities to talk and to have conversations with peers and adults. Conversation helps children to express their thoughts, get what they need, ask for help, resolve conflicts, and learn from adults and from one another. Philosophy for children as a learning method has, for example, been recognised to enhance children's skills in independent thinking, reasoning, communication and collaboration (Biggeri and Santi, 2012; Durham University, 2017; Jones, 2008; SAPERE, 2014).

The results of the Lundarsel study show that there is a need for lesson planning where conversation for learning is the goal. In the beginning it was difficult to get started and keep going. However, if discussion lessons are scheduled and prepared they are more likely to be carried out. The participants agreed that

when they used conversation in the learning process they noticed changes in the way the children interacted with others and how they used language. They observed that the children showed more respect to one another's opinions and used the spoken word to solve problems in the way they had learned in the lessons. The staff argued that it was difficult to use conversation for learning with the youngest, due to their lack of formal language, but they claimed that most of the children were able to take part in such lessons at the age of three. For example, the youngest group had lessons about feelings, including songs, talk and stories which made them much more attentive to their own feelings and they developed an awareness that not everyone shares the same feelings as they do.

The older children always looked forward to the lessons and became more fluent in reasoning, debating and listening to one another. The staff agreed that using selected children's books was a highly effective way to enhance philosophical discussion, as was working subsequently together on some creative task. Overall the staff noted more interest in using conversation for learning/philosophy for children in their daily program and felt the teaching lessons they attended had helped them to become more professional and creative in using different methods with the children.

Key words: Preschool children and staff, conversation, philosophy with children, children's books

Um höfundana

Jórunn Elíðóttir (je@unak.is) er dósent við kennaradeild hug- og félagsvísindasviðs Háskólans á Akureyri. Hún er leikskólakennari, lærði sérkennslufræði í Noregi (1983–1988) og lauk doktorsprófi í sérkennslufræðum frá Worcester University 2002. Hún var á árum áður leikskólasérkennari, sérkennari og sérkennsluráðgjafi í grunnskólum. Helstu rannsóknarsvið hennar eru málefni er varða ættleidd börn, sérkennslufræði, skóla án aðgreiningar og leikskólafræði. Hún hefur verið í verkefnastjórn þróunar- og rannsóknarverkefnisins *Hugleikur – samræður til náms* frá því 2014, í samstarfi kennaradeildar Háskólans á Akureyri, Miðstöðvar skólaþróunar við Háskólann á Akureyri og valinna leik-, grunn- og framhaldsskóla á Akureyri og nágrenni.

Sólveig Zophoníasdóttir (sz@unak.is) er sérfræðingur við Miðstöð skólaþróunar og aðjúntk við kennaradeild hug- og félagsvísindasviðs Háskólans á Akureyri. Hún lauk grunnskólakennaraprófi með áherslu á myndmennt frá kennaradeild Háskólans á Akureyri, framhaldsnámsdiplómu í tölvu- og upplýsingatækni frá Kennaraháskóla Íslands og meistaraþrófi í menntunarfræðum frá Háskóla Íslands (2011). Hún stundar nú doktorsnám í menntavísindum við Háskóla Íslands. Sólveig hefur verið verkefnastjóri í starfsþróunarverkefninu *Hugleikur – samræður til náms* frá árinu 2014, í samstarfi kennaradeildar Háskólans á Akureyri, Miðstöðvar skólaþróunar við Háskólann á Akureyri og valinna leik-, grunn- og framhaldsskóla á Akureyri og nágrenni.

About the authors

Jórunn Elíðóttir (je@unak.is) is a senior lecturer at the Faculty of Education, School of Humanities and Social Sciences, University of Akureyri. She is an early childhood teacher, studied special education in Norway (1983–1988) and completed a PhD in special education from Worcester University in 2002. She has been a special preschool teacher as well as a specialist teacher and counsellor in special education at the compulsory school level. Her research interests concern adopted children, special education, inclusive education and early childhood education. She has been in the project management of the development and research project *Hugleikur - samræður til náms / Mind's Play. Conversations for learning* from 2014, a collaboration project with the Faculty of Education at the University of Akureyri, The Centre of School Development at the University of Akureyri, and selected preschools, primary and secondary schools in Akureyri.

Sólveig Zophoníasdóttir (sz@unak.is) is a consultant at the Centre of School Development at the University of Akureyri and an adjunct at the Faculty of Education, School of Humanities and Social Sciences, University of Akureyri. B.Ed. teacher degree from the University of Akureyri. Special subject: Art. Dipl.Ed. information technology and media from Iceland University of Education. M. Ed. pedagogy and education from the University of Iceland. PhD student at the University of Iceland, School of Education. Research focus is on digital learning environment, student voice, interaction and communication, creativity and agency. She has been project manager of the development and research project *Hugleikur - samræður til náms / Mind's Play. Conversations for learning* from 2014, a collaboration project with the Faculty of Education at the University of Akureyri, The Centre of School Development at the University of Akureyri, and selected preschools, primary and secondary schools in Akureyri.

Heimildir

Aðalnámskrá leikskóla 2011 /2011.

Alexander, R. (2017). Developing dialogue: Process, trial, outcomes. Professional development in dialogic teaching: Commonalities and constraints [17. Biennial EARLI Conference.

Sótt af <https://www.robinalexander.org.uk/wp-content/uploads/2017/08/EARLI-2017-paper-170825.pdf>

Anna Magnea Hreinsdóttir. (2013). „Hversu lýðræðisleg á ég að vera?“ Þróunarstarf um lýðræði og mannréttindi í leikskólanum Árbæ. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2013/ryn/009.pdf>

Biggeri, M. og Santi, M. (2012). Missing dimensions of children's well-being and well-becoming in education systems: Capabilities and philosophy for children. *Journal of Human Development and Capabilities*, 13(3), 373–395. doi:10.1080/19452829.2012.694858

Bruner, J. (1966). *Toward a theory of instruction*. Cambridge, MA: Harvard University.

Cassidy, C., Marwick, H., Deeney, L. og McLean, G. (2018). Philosophy with children, self-regulation and engaged participation for children with emotional behavioural and social communication needs. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 23(1), 81–96. doi.org/10.1080/13632752.2017.1388654

Çayır, N. A. (2018). Philosophy for children in teacher education: Effects, difficulties, and recommendations. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 11(2), 173–180. doi: 10.26822/iejee.2019248591

Cohrssen, C., Niklas, F. og Tayler, C. (2016). „Is that what we do?“ Using a conversation-analytic approach to highlight the contribution of dialogic reading strategies to educator–child interactions during storybook reading in two early childhood settings. *Journal of Early Childhood Literacy*, 16(3), 361–382. doi:10.1177/1468798415592008

Dagný Gunnarsdóttir. (2016). *Virkar Hugleikur?* Þróunarverkefni um samræður til náms (óútgefin meistararitgerð). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.

Dahlberg, G., Moss, P. og Pence, A. (2007). *Beyond quality in early childhood education and care: Languages of evaluation*. Abingdon: Routledge.

Dewey, J. (1939/2000). *Hugsun og menntun* (Gunnar Ragnarsson þýddi). Reykjavík: Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands.

Durham University. (2017). Comment and opinion. Philosophy for children boosts their progress at school. Sótt af <https://www.dur.ac.uk/news/allnews/thoughtleadership/?itemno=25234>

Fisher, R. (2011). “Can animals think?”: Talking philosophy with children. *Philosophy for Children*, 84(4), 32–35. Sótt af <https://philosophynow.org/issues/84>

Freire, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. Middlesex: Penguin Books.

- Frost, J. L., Wortham, S. C. og Reifel, S. (2012). *Play and child development* (4. útgáfa). New Jersey: Pearson Allyn Bacon Prentice Hall.
- Gaut, B. og Gaut, M. (2011). *Philosophy for young children. A practical guide*. London: Routledge.
- Gibbs, A. (2012). Focus groups and group interviews. Í J. Arthur, M. Warning, R. Coe og L.V. Hedges (ritstjórar), *Research methods & methodologies in education* (2. útgáfa, bls. 190–196). London: Sage.
- Gorard, S., Siddiqui, N. og Huat See, B. (2017). Can ‘philosophy for children’ improve primary school attainment? *Journal of Philosophy of Education*, 51(1), 5–22. doi:10.1111/1467-9752.12227
- Guðmundur Heiðar Frímansson. (2018). *Skólar og lýðræði. Um borgaramenntun*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Halla Jónsdóttir. (2010). Lýðræði og samræða. Í Jóhanna Einarsdóttir og Ólafur Páll Jónsson (ritstjórar), *John Dewey í hugsun og verki: Menntun, reynsla og lýðræði* (bls. 131–143). Reykjavík: RannUng, Heimspekistofnun Háskóla Íslands og Háskólaútgáfan.
- Halldóra Haraldsdóttir. (2012). Er samfella í læsiskennslu barna á mótum leik- og grunnskóla? *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2012/ryn/018.pdf>
- Hattie, J. A. C. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.
- Helga Jónsdóttir. (2013). Viðtöl í eiginlegum og megindlegum rannsóknnum. Í Sigríður Halldórsdóttir (ritstjóri), *Handbók í aðferðafræði rannsókna* (bls. 137–155). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- Hreinn Pálsson. (1998). Nokkrar grunnhugmyndir og ágríp af sögu barnaheimspekinnar. *Börn og menning*, 13(2), 10–14.
- Ingvar Sigurgeirsson. (1999). *Litróf kennsluáðferðanna*. Reykjavík: Æskan.
- Ingvar Sigurgeirsson. (2016). *Listin að spyrja: handbók fyrir kennara*. Reykjavík: Sögur.
- Jones, H. (2008). Thoughts on teaching thinking: Perceptions of practitioners with a shared culture of thinking skills education. *Curriculum Journal*, 19(4), 309–324. doi:10.1080/09585170802509898
- Jóhanna Einarsdóttir, Ingibjörg Símonardóttir og Amalía Björnsdóttir. (2011). Langtímarannsókn á forspárgildi athugana á málþroska: Frá leikskólaaldri til fullorðinsára. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2011/ryn/006.pdf>
- Jón Thoroddsen. (2003). Heimspeki með börnum: Tilraun í Grandaskóla, Reykjavík. *Skólavæðan*, 3(5), 21–23.
- Jón Thoroddsen. (2016). *Gagnrýni og gaman. Samræður og spurningalist*. Reykjavík: Iðnú.
- Kolbrún Vigfúsdóttir og Björk Ólafsdóttir. (2017). *Ytra mat. Leikskólinn Lundarsel Akureyri*. Reykjavík: Menntamálastofnun.
- Krueger, R. A. og Casey, M. A. (2015). *Focus groups. A practical guide for applied research* (5. útgáfa). London: Sage.
- Lipman, M. (1995). Using philosophy to educate emotions. *Analytic Teaching*, 15(2), 3–10.
- Lundarsel. (e.d.). Lundarsel – glaðir spekingar. Sótt af http://lundarsel.akureyri.is/Heimspeki/heimspek_fyrsta_sida.htm
- Massaro, D. W. (2017). Reading aloud to children: Benefits and implications for acquiring literacy before schooling begins. *The American Journal of Psychology*, 130(1), 63–72. Sótt af <http://www.jstor.org/stable/10.5406/amerjpsyc.130.1.0063>
- Matthews, G. (2000). *Heimspeki og börn* (Skúli Pálsson þýddi). Kópavogur: Sóley.
- McCormick, C. B., Dimmitt, C. og Sullivan, F. R. (2012). Metacognition, learning, and instruction. Í W. M. Reynolds og G. E. Miller (ritstjórar), *Handbook of educational psychology* (2. útgáfa, bls. 69–98). New York: Wiley.

- Mola, S. E., Bus, A. G., de Jong, M. T. og Smeets, D. J. H. (2008). Added value of dialogic parent-child book readings: A meta-analysis. *Early Education and Development*, 19(1), 7–26. doi:10.1080/10409280701838603
- Nanna Kristín Christiansen. (2011). *Skóli og skólaforeldrar – ný sýn á samstarfið um nemandann*. Reykjavík: Iðnú.
- Ólafur Páll Jónsson og Þóra Björg Sigurðardóttir. (2012). Lýðræði og mannréttindi: Grunnþáttur í menntun á öllum skólastigum. Í Aldís Yngvadóttir og Silvía Guðmundsdóttir (ritstjórar ritraðar), *Ritröð um grunnþætti menntunar*. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið og Námsgagnastofnun.
- P4c.com. (2008–2013). The P4C Co-operative. Sótt af <http://p4c.com/>
- Rintakopi, K. (2016). Documenting with early childhood education teachers: Pedagogical documentation as a tool for developing early childhood pedagogy and practices. *Early Years. An International Research Journal*, 36(4), 399–412. doi: 10.1080/09575146.2016.1145628
- SAPERRE. (2014). Society for the advancement of philosophical enquiry and reflection in education. Sótt af <http://www.sapere.org.uk>
- Sigríður Sigurjónsdóttir. (2016). Snjalltækjavaðingin og máltaka íslenskra barna. *Hugrás. Vefrit Hugvísindasviðs Háskóla Íslands*. Sótt af <http://hugras.is/2016/08/snjalltækjavaedingin-og-maltaka-islenskra-barna/>
- Sigrún Aðalbjarnardóttir. (2007). *Virðing og umhyggja: Ákall 21. aldar*. Reykjavík: Heimskringla, Háskólaforlag Máls og menningar.
- Sigrún Aðalbjarnardóttir og Árný Elíasdóttir. (2009). *Samvera – ræðum saman heima*. Reykjavík: Námsgagnastofnun.
- Sigrún Sveinbjörnsdóttir. (2013). Maður er manns gaman: Samvinna nemenda. Í Rúnar Sigþórsson, Rósa Eggertsdóttir og Guðmundur Heiðar Frímannsson (ritstjórar), *Fagmennska í skólastarfi, skrifað til heiðurs Trausta Þorsteinssyni* (bls. 217–236). Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Swanson, E., Wanzek, J., Petscher, Y., Vaughn, S., Heckert, J., Cavanaugh, C., ... Tackett, K. (2011). A synthesis of read-aloud interventions on early reading outcomes among preschool through third graders at risk for reading difficulties. *Journal of Learning Disabilities*, 44(3), 258–275. doi:10.1177/0022219410378444
- Topping, K. J. og Trickey, S. (2007a). Collaborative philosophical enquiry for school children: Cognitive gains at two-year follow-up. *British Journal of Educational Psychology*, 77(4), 787–796. doi:10.1348/000709907X193032
- Topping, K. J. og Trickey, S. (2007b). Impact of philosophical enquiry on school students' interactive behavior. *International Journal of Thinking Skills and Creativity*, 2(2), 73–84. doi:10.1348/000709906X105328
- University of Washington. Center for Philosophy for Children. (2014). Empowering young people through philosophical inquiry. Sótt af <http://depts.washington.edu/nwcenter/>
- van der Veen, C., de Mey, L., van Kruistum, C., og van Oers, B. (2016). The effect of productive classroom talk and metacommunication on young children's oral communication competence and subject matter knowledge: An intervention study in early childhood education. *Learning and Instruction*. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2016.06.001
- Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and language*. Cambridge, MA: M.I.T.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Walsh, G., McMillan, D. og McGuinness, C. (ritstjórar). (2017). *Playful teaching and learning*. London: Sage.
- Whitehurst, G. J. (2002). Dialogic reading: An effective way to read to preschoolers. Reading Rockets. Sótt af www.readingrockets.org

- Wood, E. (2013). *Play, learning and the early childhood curriculum* (3. útgáfa). London: Sage.
- Worley, P. (2010). *The if machine: Philosophical enquiry in the classroom*. London: Bloomsbury Academic.
- Þórdís Þórðardóttir. (2017). Samræðulestur: Óformleg leið að læsi í leikskólum. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af http://netla.hi.is/serrit/2017/innsyn_leikskolastarf/001.pdf

Jórunn Elíadóttir og Sólveig Zophoníadóttir (2019). „...mér má finnast öðruvísi...“ Hugleikur – samræður til náms í leikskóla. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Sótt af http://netla.hi.is/serrit/2019/menntun_barna_leik_grunn/05.pdf
DOI: <https://doi.org/10.24270/serritnetla.2019.37>